

Environmentální politika a udržitelný rozvoj

Ing. Dominika Tóthová, Ph.D.
dominika.tothova@econ.muni.cz

Struktura bloku II

- Environmentální politika a udržitelný rozvoje – vznik, vývoj, principy, současnost
- environmentální nástroje
- nástroje udržitelného rozvoje pro organizace

Environmentální politika a udržitelný rozvoj

Mezinárodní úroveň

Environmentální politika

= politika zaměřená na usměrňování chování společnosti (v nejširším slova smyslu) v souladu s cílem zachování podmínek života na Zemi

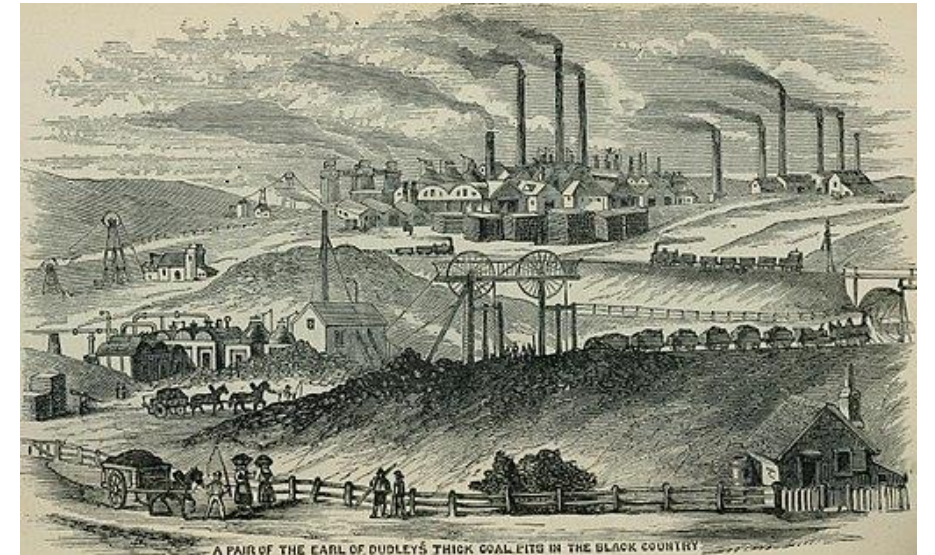
- soubor aktivit, zaměřených na ovlivňování rozhodování jednotlivých subjektů v souladu s cíli, vytyčenými v oblasti ŽP
- výsledek poznání nepříznivých důsledků lidských činností na ŽP

environmentální politika x ekologická politika x politika životního prostředí

Počátky environmentální politiky

- Proměna vztahu člověka k přírodě v průběhu historického vývoje
- 1. milník: průmyslová revoluce
- 2. milník: druhá světová válka
- povědomí o problémech
50./60. stol. 20. stol.!!!

Průmyslová revoluce
(Zdroj: edisco.cz)

Co se děje po 2. sv. válce? 50./60. léta 20 stol.

- civilizační rozmach
- nastupující technologie
- nástup plastů
- změna způsobu života
- zelená revoluce
- populační růst
- industrializace
- urbanizace měst a aglomerací
- změny ve využívání půd
- odlesňování
- a další

<https://www.flickr.com/photos/48722974@N07/5250023362>

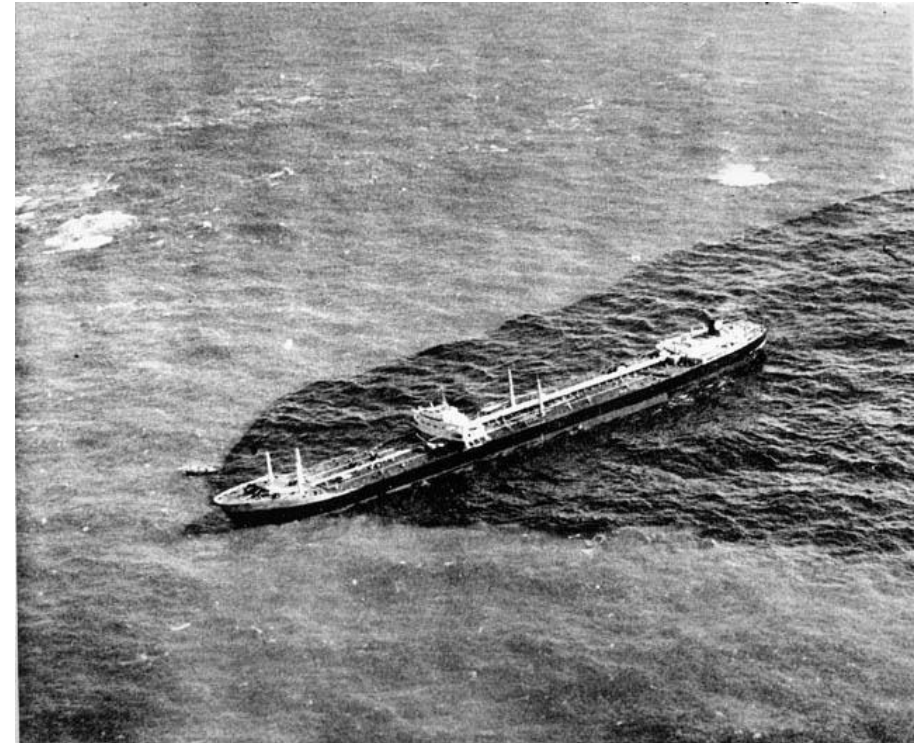
Počátky mezinárodní environmentální politiky

- 50./60. léta – uvědomění si problémů znehodnocení ŽP

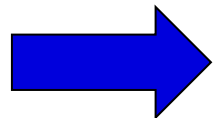
- 1962 Rachel Carson – publikace Tiché jaro
- 1967 Založení Environmentálního ochranného fondu
- 1968 Garrett Hardin – publikace Tragédie společného
- 1968 založení Římského klubu
- A další

- Environmentální katastrofy

- 1900 – dnes environmentální devastace ostrova Nauru
- 30. Léta 20. stol. prachové bouře, USA, Kanada
- 1952/3 Velký londýnský smog
- 1967 havárie lodi Torrey Canyon, Velká Británie
- 1986 jaderná havárie Černobyl
- 1976 havárie v Sevesu, Itálie
- A další

Havárie tankeru Torrey Canyon
(Zdroj: ekolist.cz)

tlak na mezinárodní spolupráci!

Londýnský smog, 1952

1972 - Mezinárodní konference OSN o životním prostředí ve Stockholmu

- účast 113 zemí
- souhlas: hospodářskou činnost nelze provádět bez ohledu na životní prostředí
- rozpor: různá stanoviska zástupců vyspělých a rozvojových zemí
- výsledkem **Deklarace o životním prostředí** – základ pro rozvoj mezinárodních aktivit a spolupráci

Zdroj: www.iccaconsortium.org/

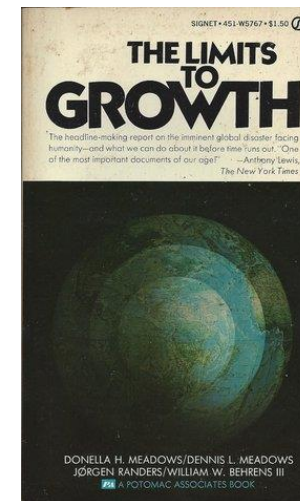
„Planeta Země, jediná, kterou máme, je vážně ohrožena námi samými, kteří si neuvědomujeme zranitelnost jejich životodárných systémů a svou vlastní neuváženou činností je poškozujeme. Komíny našich továren a elektráren chrlí do ovzduší obrovská množství cizorodých látek, produkuje stále více odpadů, zamořujeme vody na pevnině i v mořích nejrůznějšími škodlivými látkami. Důsledky našich činů trpí příroda, lidské zdraví a životodárné systémy planety jsou ohroženy v globálním měřítku.“

1972 - Mezinárodní konference OSN o životním prostředí ve Stockholmu

- zahájení politické a vědecké diskuse
- zveřejněny „**Meze růstu (Limits of Growth)**“ Římského klubu
  - exponenciální růst populace, výroby a poptávky po potravinách povede k poklesu zásob zdrojů, růstu znečištění a v konečném důsledku ke katastrofickému zvratu
  - Značný ohlas, podnícení odborné diskuse
  - Kritika – nezahrnutí technologického pokroku

Římský klub

- Založen 1968
- Skupina vědců, politiků, intelektuálů
- Civilizační problémy (přelidnění, znečištění ŽP)

! Výraz udržitelný rozvoj se v této době ještě nepoužíval.

Vznik moderní environmentální politiky

- **70 léta = doba environmentálního uvědomění**
- Stockholmská konference – zásadní význam pro utváření politik životního prostředí
- formovány první cíle a principy environmentální politiky
- přijetí řady mezinárodních úmluv – např.
  - Úmluva o ochraně ozonové vrstvy (1985)
  - Tzv. Montrealský protokol – o látkách, které narušují ozonovou vrstvu (1987)
- přijímání základní legislativy
- přijímány první nástroje environmentální politiky

Tradiční politické paradigma

- problémy ŽP řešeny z technocentrické perspektivy
  - problémy životního prostředí jako nešťastné vedlejší účinky ekonomického růstu
  - většina environmentálních problémů má řešení (technický pokrok,...)
- nebyla uznána vzájemná závislost vztahů mezi ekosystémy a politickými, ekonomickými, sociálními a kulturními systémy
- vládní politiky byly reaktivní
- složkový přístup k ochraně ŽP
- politika životního prostředí považována za samostatnou oblast
- řešení „na konci potrubí“
- stálý důraz na ekonomický růst

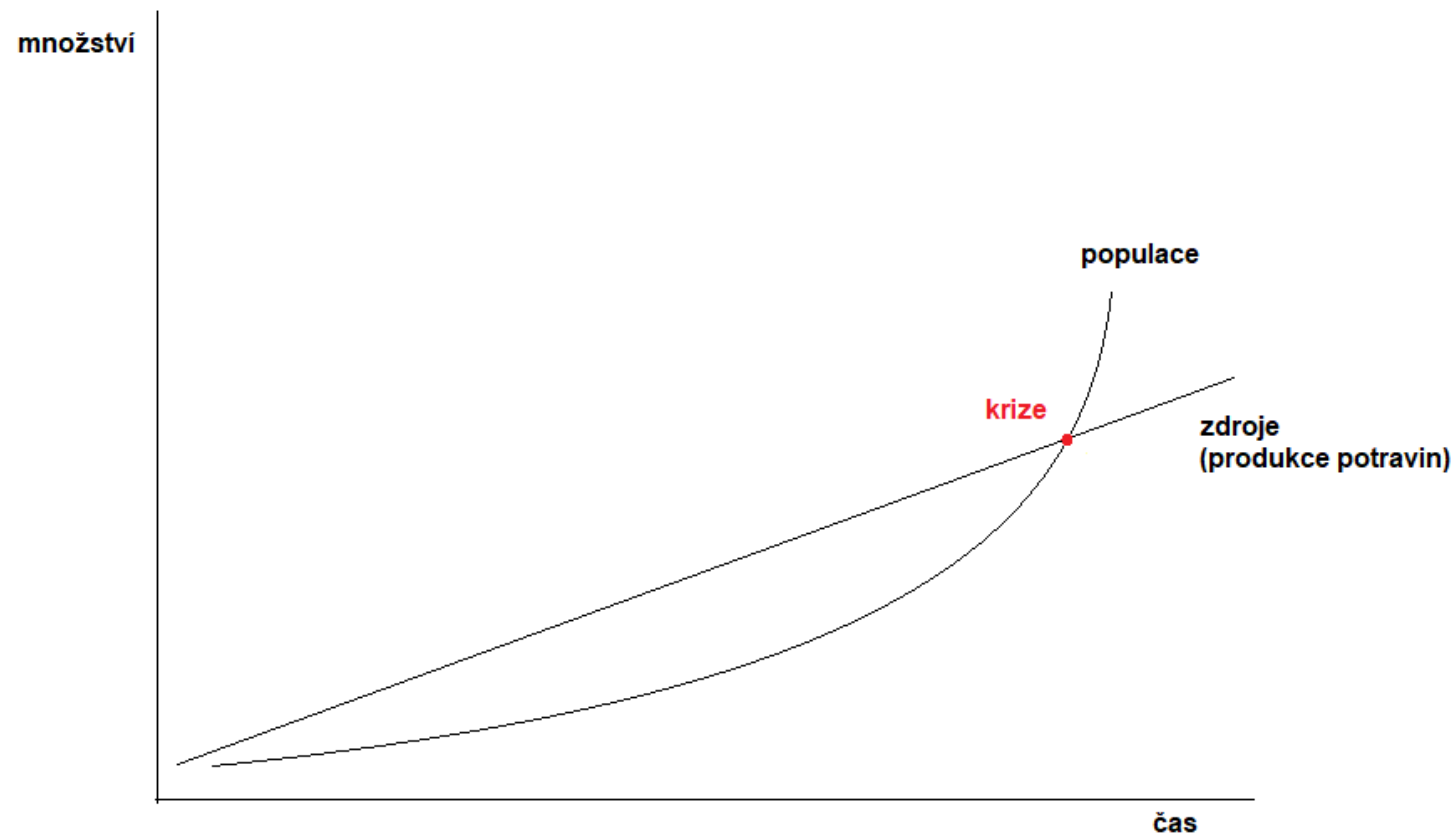
Udržitelný rozvoj

Jaké tempo a způsob rozvoje lidské společnosti jsou pro lidstvo a planetu dlouhodobě únosné?

- koncept vyvíjející se od 70. let 20. stol.
- makroekonomické souvislosti rozvoje společnosti a životního prostředí
- nejednoznačná definice
- od 90. let obecně prosazovaný politický princip
- reakce na globální výzvy
  - změna klimatu, demografické změny, ztráta úrodné půdy, nerovnosti

Thomas Malthus (1766-1834)

- 1798 – Esej o principu populace
  - katastrofický scénář pro společnost
  - nezahrnutí vlivu technologického pokroku

Ekonomické otázky udržitelnosti před normativním ukotvením konceptu

- otázky rozvoje společnosti, růstu ekonomiky, vztah k životnímu prostředí, přírodním zdrojům (Nordhaus, Tobin, Solow, Stiglitz)
  - hledání úrovně spotřeby a přijatelným tempem růstu populace (Solow, 1974)
  - určení rovnovážného stavu v ekonomikách s přírodními zdroji, optimální růst ekonomiky, optimální stupeň těžby přírodních zdrojů (Stiglitz, 1974)

= hledání odpovědí na otázky z hlediska rozvoje:

EKONOMICKÉHO

ENVIRONMENTÁLNÍHO

SOCIÁLNÍHO

1987 - Světová komise OSN pro životní prostředí a rozvoj

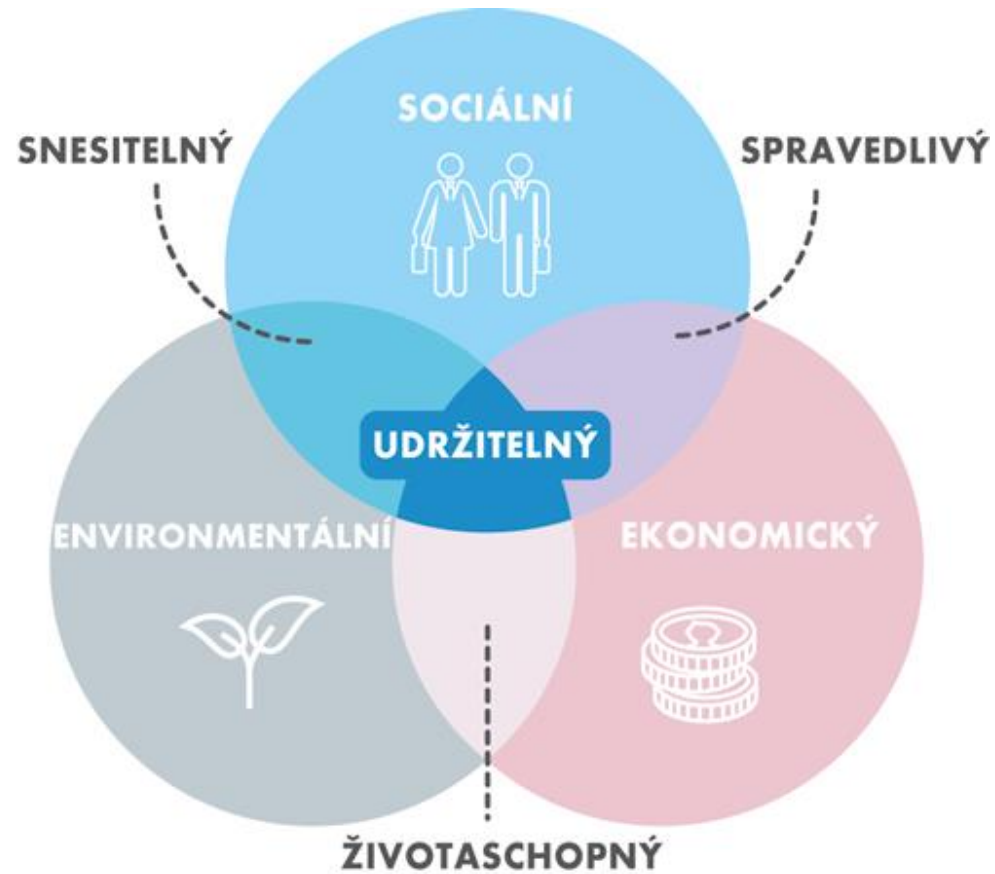
- Valným shromážděním OSN přijata zpráva:

Naše společná budoucnost (Our Common Future) - definice udržitelného rozvoje:

„Trvale udržitelný rozvoj je takový rozvoj, který zajistí potřeby současných generací, aniž by bylo ohroženo splnění potřeb generací příštích.“

- řešení problému vztahu mezi hospodářským růstem a životním prostředím

Pilíře udržitelného rozvoje

1992 Konference OSN o životním prostředí a rozvoji v Rio de Janeiro

- Summit Země
- Přijato několik významných dokumentů:
- Agenda 21
  - cílem vytvořit pracovní náplň pro 21. století pomocí rozpracování principů udržitelného rozvoje v místních podmínkách
- Charta Země (Deklarace o životním prostředí a rozvoji)
  - 27 zásad udržitelného rozvoje
- Úmluva o biologické rozmanitosti
- Rámcová úmluva o změně klimatu
- stanovena Komise OSN pro udržitelný rozvoj

Nové politické paradigma udržitelného rozvoje

Další milníky mezinárodní environmentální politiky

- 1994 Summit o populaci a rozvoji v Káhiře
  - Zásadní význam environmentálních podmínek
- 1995 Sociální summit v Kodani
  - Přihlášení k myšlenkám udržitelného rozvoje
- 1997 Konference OSN Rio+5 v New Yorku
  - konstatování, že se životní prostředí stále zhoršuje
- 1997 Konference v Kjótu - v kontextu Rámcové úmluvy OSN o změně klimatu
  - podepsán Kjótský protokol – závazek vyspělých států snížit emise oxidu uhličitého a dalších skleníkových plynů

2000 Summit tisíciletí v New Yorku

- Summit OSN v New Yorku
- **Rozvojové cíle tisíciletí (Millennium Development Goals, MDG)**
- přijato 8 cílů definujících celosvětovou agendu v oblasti lidského rozvoje do r. 2015 (tzv. rozvojové cíle tisíciletí)

Další milníky mezinárodní environmentální politiky

- 2002 Světový summit o udržitelném rozvoji OSN v Johannesburgu (Rio+10)
  - implementační summit
- 2010: Summit OSN k rozvojovým cílům tisíciletí v New Yorku
- 2012: Konference OSN o životním prostředí v Rio de Janeiru (Rio+20)
  - výsledkem nezávazný dokument **Future We Want**
    - vytvoření vhodných tzv. zelených pracovních míst a sociální začleňování
    - čistá a obnovitelná energie pro všechny,
    - udržitelná města,
    - potravinová bezpečnost a ekologické zemědělství,
    - udržitelné nakládání se zásobami vody, využívání oceánů, připravenost na katastrofy

2015 Summit OSN k udržitelnému rozvoji světa v New Yorku

Přijat program Agenda 2030

- přijato 17 [Cílů udržitelného rozvoje](#)
- 169 dílčích cílů
- plán rozvoje světa do roku 2030

Současnost mezinárodní environmentální politiky

- 2015 Konference OSN o změně klimatu v Paříži
  - přijetí Pařížské dohody
- 2017 Konference OSN o oceánu v New Yorku
  - první globální konference o oceánu
  - Výsledkem globální dohoda o zastavení poškozování moří
- 2019 Světový summit udržitelného rozvoje OSN v New Yorku

Evropská úroveň

Environmentální politika EU – vznik a vývoj

- 1972 – Summit v Paříži
  - tvorba a schvalování akčních programů - 1. akční plán (1973 - 1976)
- 1986 (1987) - Jednotný evropský akt
  - vložena hlava týkající se ŽP – základní principy, cíle
- 1992 (1993) – Smlouva o EU/Maastrichtská smlouva
  - zakotvena politika životního prostředí – definice úkolů a cílů
- 1994 – vznik Kohezního fondu (Fond Soudržnosti)
- 1997 (1999) – Amsterdamská smlouva
  - posílení právní základny
- 2007 (2009) Lisabonská smlouva
  - žádné významné změny
  - zdůraznění boje proti klimatu
  - zohlednění ŽP také v oblasti energetiky

Principy environmentální politiky

Principy EU

- Princip předběžné opatrnosti
- Princip prevence
- Princip znečišťovatel platí
- Princip zachycení znečištění u zdroje

27 Látkové hadice z mikrovláken na zachycení prachu v elektrárně Chvaletice (Zdroj: oenergetice.cz)

Principy ČR

- Princip holistického přístupu a integrace politik
- Princip prevence
- Princip předběžné opatrnosti
- Princip znečišťovatel platí
- Princip řešení znečištění u zdroje
- Princip nákladové efektivity
- Princip participace a zvyšování povědomí veřejnosti o otázkách ŽP
- Princip mezinárodní odpovědnosti

Stav životního prostředí v EU

- úbytek biologické rozmanitosti a znehodnocování ekosystémových služeb
- změna klimatu a její dopady
- neudržitelné využívání zdrojů
- znečištění a související rizika pro lidské zdraví a dobré životní podmínky, přírodu, ekosystémy a hospodářství

[Plný text zde](#)

Priority environmentální politiky EU dnes

- boj proti klimatickým změnám a znečištění
- zachování biologické rozmanitosti
- podpora odpovědného využívání přírodních zdrojů
- udržitelný rozvoj

Zdroj: ec.europa.eu

Akční programy EU v oblasti ŽP

8th
Environmental
Action Plan

- víceleté programy stanovující priority v oblasti ŽP
- hybatelem legislativního vývoje na poli životního prostředí
- do současné doby přijato 8 akčních programů
- 2022: schválen 8. akční program do r. 2030

Přijímány jsou i **další akční plány či strategie EU** v konkrétních oblastech, např.:

- akční plán pro oběhové hospodářství pro čistou a konkurenceschopnou Evropu,
- strategii EU v oblasti biologické rozmanitosti do roku 2030
- a strategii „od zemědělce ke spotřebiteli“

8. environmentální akční plán do roku 2030

6 prioritních oblastí:

- dosažení cíle snížení emisí skleníkových plynů do roku 2030 a klimatické neutrality do roku 2050
- posílení adaptační kapacity, posílení odolnosti a snížení zranitelnosti vůči změně klimatu
- pokrok směrem k modelu regenerativního růstu, oddělení hospodářského růstu od využívání zdrojů a zhoršování životního prostředí a urychlení přechodu na oběhové hospodářství
- snaha o nulové znečištění, včetně ovzduší, vody a půdy, a ochrana zdraví a blahobytu Evropanů
- ochrana, zachování a obnova biologické rozmanitosti a posílení přírodního kapitálu
- snížení environmentálních a klimatických tlaků souvisejících s výrobou a spotřebou (zejména v oblastech energetiky, průmyslu, budov a infrastruktury, mobility, cestovního ruchu, mezinárodního obchodu a potravinového systému)

8. Akční program pro ŽP

Česká republika

Stručný přehled vývoje environmentální politiky v ČR

- průmyslová revoluce → konec 2. sv. v. → 60. – 80. léta 20. stol.
  - zhoršení životního prostředí
- do roku 1989
  - určité snahy (např. zákon na ochranu ovzduší, vodní zákon)
- po roce 1989
  - zřízeno Ministerstvo životního prostředí ČR
  - vznikla první strategie pro zlepšení životního prostředí v ČR – tzv. Duhový program
- 1992
  - vznik některých zákonů
- vstup ČR do EU – současnost
  - transpozice komunitárního práva EU do české legislativy
  - vznik většiny české legislativy

Legislativa před rokem 1989

- roztržitost předpisů, žádný ucelený systém
- resortní předpisy
- nepřehlednost
- není zpracován zastřešující zákon o životním prostředí
- legislativně upraveny pouze některé složky životního prostředí
- příroda není chápána jako jednotný systém fungující v interakci s ostatními součástmi životního prostředí
- **Zákony např.**
  - č. 35/1967 Sb. o opatřeních proti znečišťování ovzduší
  - č. 138/1973 Sb. o vodách
  - č. 20/1966 Sb. o péči o zdraví lidu
  - č. 61/1977 Sb. o lesích
  - č. 40/1956 Sb. o státní ochraně přírody

Problémy životního prostředí

- silné znečištění ovzduší oxidem siřičitým, oxidy dusíku, pevnými částicemi, problém kyselých dešťů
- znečištění vody způsobené zemědělským odtokem půdy, dusičnany, pesticidy a průmyslovou kontaminací toxickými organickými látkami a kovy
- vypouštění neupravených nebo špatně vyčištěných odpadních vod s vysokou úrovní biochemické spotřeby kyslíku, živin a celkového množství usazeniny
- pevné a nebezpečné odpady na neznámém počtu míst obsahujících kovy, organické látky a radioaktivní kontaminanty.

Státní politika životního prostředí České republiky 2030 s výhledem do 2050

- hlavní strategický dokument v oblasti životního prostředí v ČR
- schválila vláda r. 2021
- formuluje cíle v oblasti ochrany životního prostředí v ČR
- stanovuje strategické směřování do roku 2030 s výhledem do roku 2050
- členění cílů do 3 oblastí:
  - Životní prostředí a zdraví
  - Nízkouhlíkové a oběhové hospodářství
  - Příroda a krajina

1.1 Dostupnost vody je zajištěna a její jakost se zlepšuje

- 1.1.1 Jakost povrchových vod se zlepšuje
- 1.1.2 Jakost podzemních vod se zlepšuje
- 1.1.3 Zásobování obyvatelstva pitnou vodou s vyhovující jakostí se zlepšuje
- 1.1.4 Čištění odpadních vod se zlepšuje
- 1.1.5 Efektivita využívání vody, vč. její recyklace, se zvyšuje

1.2 Kvalita ovzduší se zlepšuje

- 1.2.1 Emise znečišťujících látek do ovzduší se snižují
- 1.2.2 Imisní limity znečišťujících látek jsou dodržovány
- 1.2.3 Přeshraniční přenos znečišťujících látek se snižuje

1.3 Expozice obyvatel a životního prostředí nebezpečným chemickým látkám se snižuje

- 1.3.1 Emise a úniky nebezpečných chemických látek do všech složek životního prostředí se snižují
- 1.3.2 Kontaminovaná území, vč. starých ekologických zátěží, jsou evidována a účinně sanována

1.4 Hluková zátěž a světelné znečištění se snižují

- 1.4.1 Hluková zátěž obyvatelstva a ekosystémů se snižuje
- 1.4.2 Světelné znečištění se snižuje

1.5 Přípravenost a resilience společnosti vůči mimořádným událostem a krizovým situacím se zvyšuje

- 1.5.1 Přípravenost, resilience a adaptace na extremitu počasí se zvyšuje
- 1.5.2 Negativní dopady mimořádných událostí a krizových situací antropogenního a přírodního původu jsou minimalizovány
- 1.5.3 Vznik mimořádných událostí a krizových situací antropogenního původu je minimalizován

1.6 Adaptovaná sídla umožňují kvalitní a bezpečný život obyvatel

- 1.6.1 Sídla se účinně adaptují na rizika spojená se změnou klimatu
- 1.6.2 Rozvoj sídel je koncepční, přednostně jsou využívány brownfieldy a již využitá území
- 1.6.3 V sídlech je zaveden systém hospodaření s vodou, vč. vody srážkové
- 1.6.4 Kvalita zelené infrastruktury přispívající ke zlepšení mikroklimatu v sídlech se zvyšuje

2.1 Emise skleníkových plynů jsou snižovány

- 2.1.1 Emise skleníkových plynů klesají
- 2.1.2 Energetická účinnost se zvyšuje
- 2.1.3 Využívání obnovitelných zdrojů energie se zvyšuje

2.2 Oběhové hospodářství zaručuje hospodárné nakládání se surovinami, výrobky a odpady v ČR

- 2.2.1 Materiálová náročnost ekonomiky se snižuje
- 2.2.2 Maximálně se předchází vzniku odpadů
- 2.2.3 Hierarchie způsobů nakládání s odpady je dodržována

3.1 Ekologická stabilita krajiny je obnovena, hospodaření v krajině je dlouhodobě udržitelné a reaguje na změnu klimatu

- 3.1.1 Retence vody v krajině se zvyšuje prostřednictvím ekosystémových řešení a udržitelného hospodaření
- 3.1.2 Degradace půd, vč. zrychlené eroze, a plošný úbytek zemědělské půdy se snižuje
- 3.1.3 Mimoprodukční funkce a ekosystémové služby krajiny, zejména zemědělsky obhospodařovaných ploch, rybníků a lesů, jsou posíleny

3.2 Biologická rozmanitost je zachována v mezích tlaku změny klimatu

- 3.2.1 Stav přírodních stanovišť se zlepšuje a ochrana druhů je zajištěna
- 3.2.2 Ochrana a péče o nejcennější části přírody a krajiny je zajištěna
- 3.2.3 Negativní vliv invazních nepůvodních druhů je omezen
- 3.2.4 Ochrana volně žijících živočichů v lidské péči je zajištěna

Principy environmentální politiky ČR

- Princip holistického přístupu a integrace politik
- Princip prevence
- Princip předběžné opatrnosti
- Princip znečišťovatel platí
- Princip řešení znečištění u zdroje
- Princip nákladové efektivity
- Princip participace a zvyšování povědomí veřejnosti o otázkách ŽP
- Princip mezinárodní odpovědnosti

Další strategické dokumenty ČR v oblasti ŽP

- Strategický rámec Česká republika 2030
- Strategie přizpůsobení se změně klimatu v podmínkách ČR
- Strategie ochrany biologické rozmanitosti ČR
- Státní program ochrany přírody a krajiny ČR pro období 2020-2025
- Národní program snižování emisí
- Politika ochrany klimatu v ČR
- Plán odpadového hospodářství ČR 2015 – 2024
- Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty a environmentálního poradenství na léta 2016–2025
- Koncepce environmentální bezpečnosti 2020-2030, s výhledem do 2050
- **A mnoho dalších!!!**

Udržitelný rozvoj v České republice

- 1990: Duhový program – Program ozdravení životního prostředí
- 17/1992 Sb. Zákon o životním prostředí
- 2004: Strategie udržitelného rozvoje ČR
- 2010: Strategický rámec udržitelného rozvoje ČR
- 2017: [Strategický rámec Česká republika 2030](#)

Strategický rámec
ČR 2030

Strategický rámec Česká republika 2030

- strategický dokument udržitelného rozvoje pro ČR
- 17 cílů udržitelného rozvoje
- strategický rámec udávající směr rozvoje ČR
  - kvalita života
  - udržitelnost
- základní rámec pro ostatní rozvojové dokumenty
- Rada vlády pro udržitelný rozvoj
  - vrcholný orgán v ČR pro UR (MŽP)

Česká republika 2030 – klíčové oblasti

- Lidé a společnost,
- Hospodářský model,
- Odolné ekosystémy,
- Obce a regiony,
- Globální rozvoj,
- Dobré vládnutí.

Galerie udržitelného rozvoje

Dobrá praxe / GALERIE UDRŽITELNÉHO ROZVOJE

Tematický web Národní sítě Zdravých měst

DOBŘÁ PRAXE | STRATEGIE | POROVNÁNÍ MĚST | INDIKÁTORY | ODKAZY | VIDEO **i** vyhledávání >

vyberte téma...

Zdravé a udržitelné město

.. postupuje ke kvalitě života, zdraví a udržitelnému rozvoji, řídí a měří své postupy. Aktivně zapojuje občany, dlouhodobě a systémově se zabývá těmito tématy ..

...ČTI VÍCE

Naleznete ZDE ..

- .. dobrou praxi, prověřená řešení a zajímavé inspirace
- .. ukázky strategií a koncepcí
- .. zajímavé domácí i zahraniční info zdroje
- .. inspirativní videa měst, obcí a regionů
- .. možnost odběru novinek z tematických e-konferencí.

...O WEBU

Stav životního prostředí v ČR

- Statistická ročenka životního prostředí
- Zpráva o životním prostředí České republiky
- Zprávy o životním prostředí v krajích ČR

Zpráva
o životním prostředí
České republiky

2020

Ministerstvo životního prostředí

MUNI
ECON

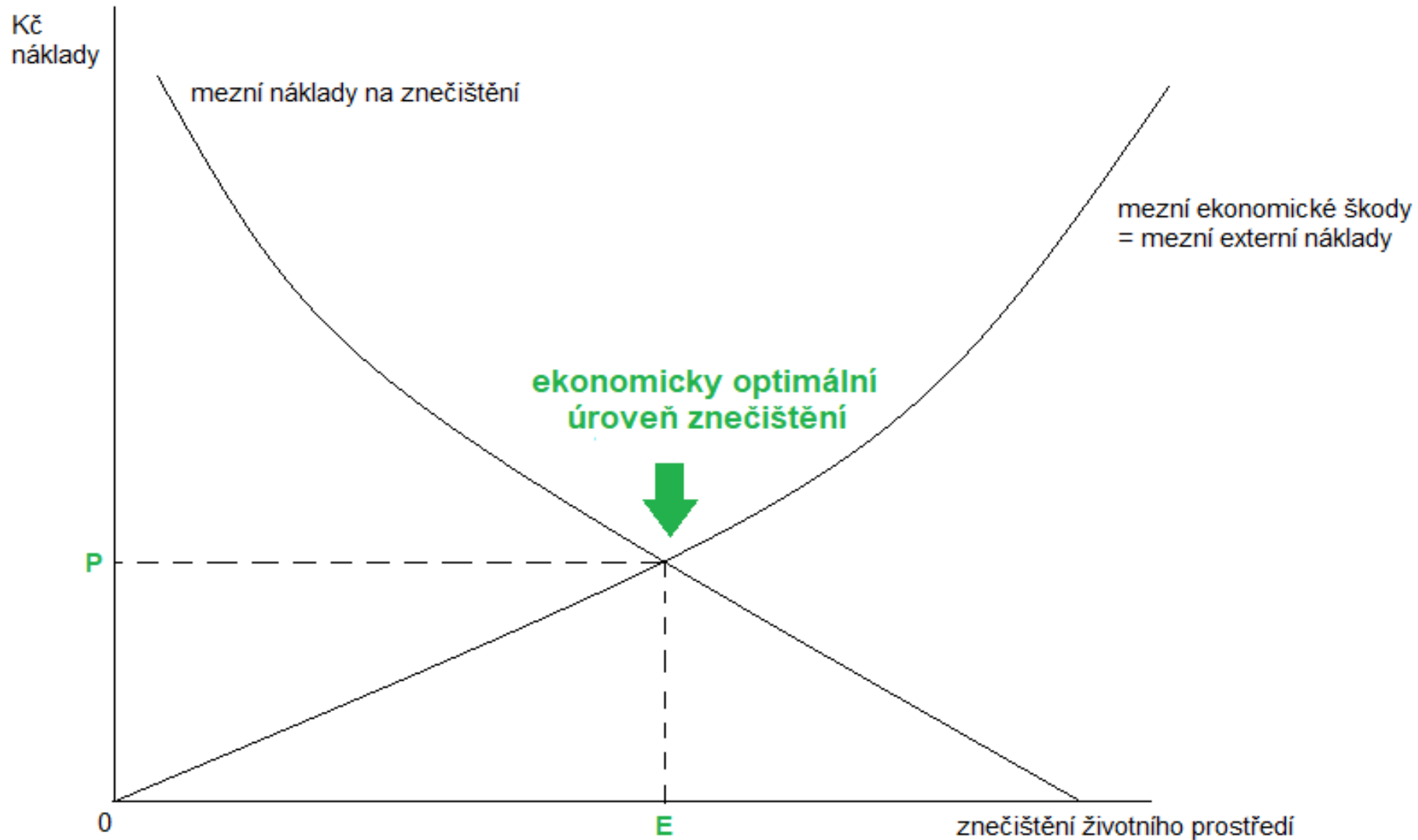
Environmentální nástroje

Nástroje ochrany životního prostředí

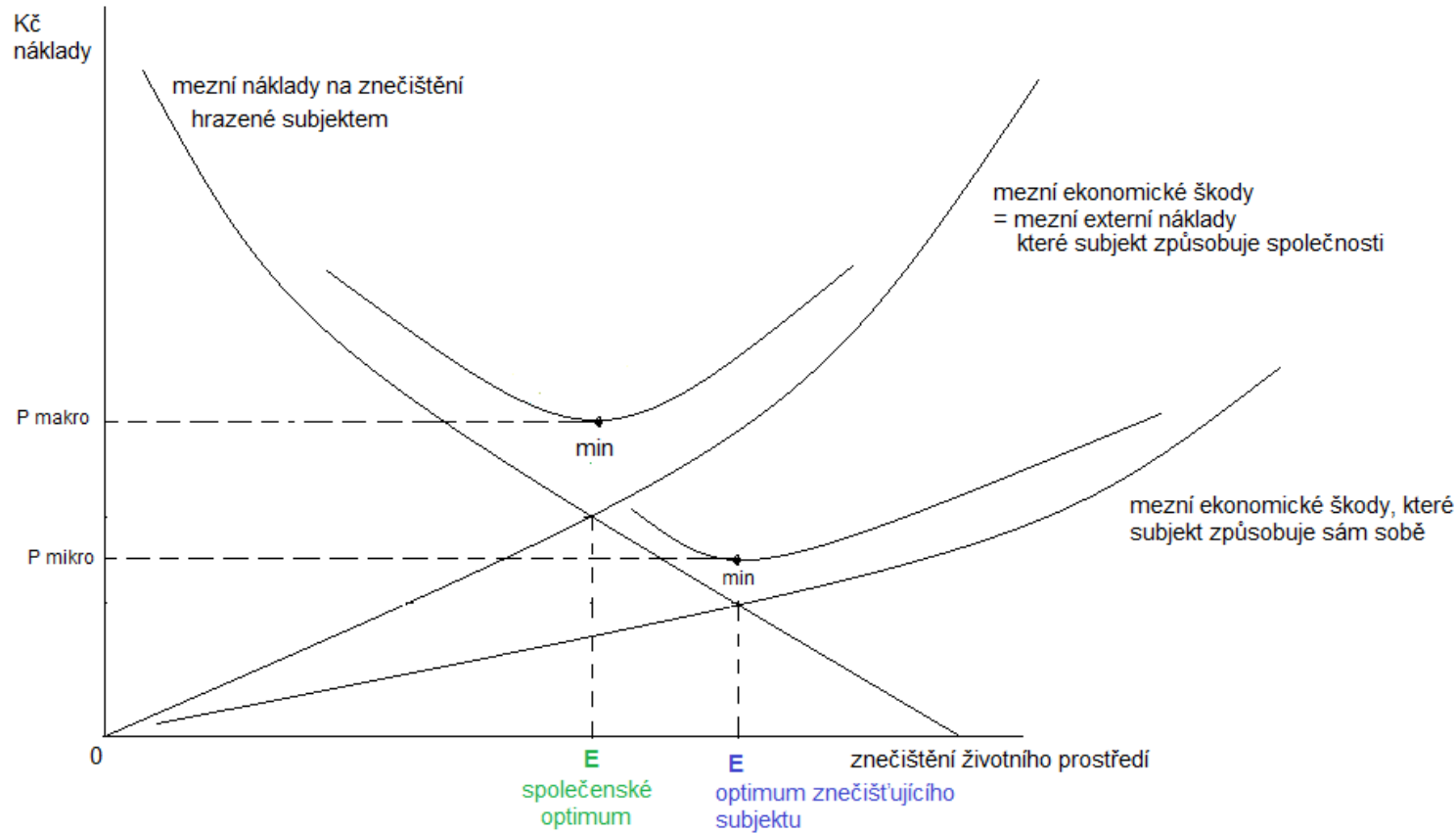
- Snaha zajistit společensky přijatelnou kvalitu životního prostředí
= společenské optimum kvality životního prostředí
= optimální míra znečištění životního prostředí
- Prostředky naplnění cílů environmentální politiky
  - prostředky a metody, kterými stát dosahuje cílů státní politiky ŽP
  - prostředky a metody ovlivňování chování lidí ve vztahu k ŽP
  - přímé působení na stav ŽP a nepřímé působení na stav ŽP

Společensky přijatelná kvalita životního prostředí

Mikroekonomické optimum kvality ŽP

P mikro - náklady na zamezení znečištění subjektem při minimální ekologické zátěži daného subjektu

P makro - náklady na zamezení znečištění subjektem při minimální ekologické zátěži daného subjektu se zahrnutím jím způsobených externích nákladů

Klasifikace nástrojů

▪ Podle formy stimulace:

- Nástroje pozitivní stimulace
- Nástroje negativní stimulace

▪ Podle způsobu působení:

- **Administrativní** (normativní) – neumožňují volbu
- **Ekonomické** – umožňují volbu
- **Ostatní**
  - informační nástroje
  - vzdělávací, výchovné a osvětové nástroje
  - dobrovolné nástroje
  - institucionální nástroje
  - koncepční nástroje
  - územní plánování
  - věda a výzkum

Charakteristika nástrojů

▪ Cíle

- Účinnost
- Efektivnost
- Prevence

▪ Funkce

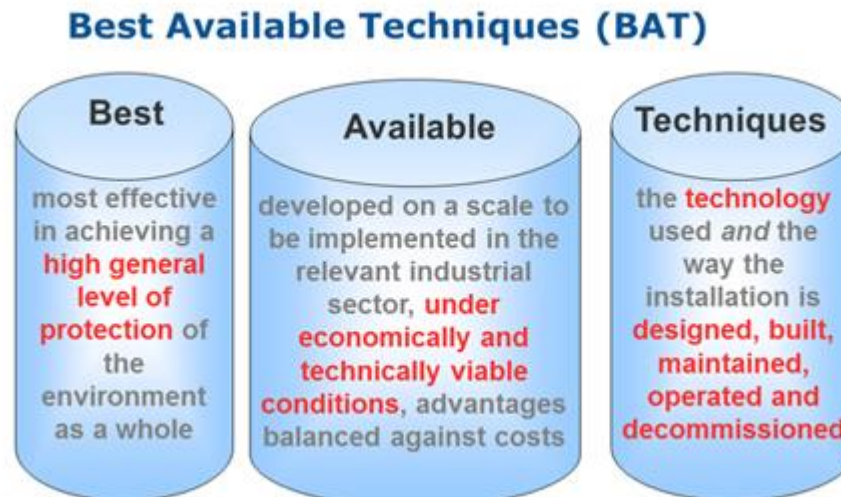
- Fiskální funkce x motivační funkce

▪ Kritéria

- Transparentnost
- Jednoduchost
- Administrativní nenáročnost

Administrativní nástroje

- Převažující podoba environmentální regulace
- Příkazy a zákazy
  - př. činnosti zakázané v 1. zóně NP
- Normy a standardy
  - Př. technické normy na provoz skládky
- Limity a kvóty
  - př. emisní, imisní limity, recyklační kvóty
- Povinné postupy
  - př. EIA
- Povinné technologie
  - př. BAT

Administrativní nástroje

Výhody

- Jistota reakce regulovaných subjektů
- Nejpřijatelnější řešení pro nejvíce zájmových skupin
- Základní splnění cílů definovaných environmentální politikou
- Jednoduchost, jednoznačnost
- Etické vnímání problému ŽP veřejností
- Zaručení minimální kvality ŽP

Nevýhody

- Demotivace ekonomických subjektů ke snižování znečištění nad rámec povinnosti
- Omezení rozhodovacího prostoru podniků (např. v případě uplatňování BAT)
- Negativní vliv na inovace
- Perverzní motivace
- Technologický nátlak
- Rostoucí počet nástrojů – vyhnutí se regulaci

Ekonomické nástroje

- Umožnění volby pro ekonomický subjekt
- Využití cenového mechanismu k regulaci ekonomických aktivit
  - stanovení ceny – př. poplatky
  - stanovení množství – př. obchodovatelné emisní povolenky
- **Typy ekonomických nástrojů:**
  - Daně a poplatky
  - Subvence a dotace
  - Obchodovatelná emisní povolení
  - Zálohové systémy

Daně a poplatky

Internalizace externalit

= přenesení externích nákladů zpět na jejich původce

= internalizace negativních externalit

■ Daně

- fiskální funkce – obvykle příjmem rozpočtu
- ekologické daně, spotřební daně

■ Zvláštní poplatky

- environmentální a fiskální funkce – obvykle příjmem zvláštního fondu
- př. poplatky za překročení emisních limitů, poplatky za vypouštění odpadních vod

■ Správní a uživatelské poplatky

- Pokrytí nákladů za využívání environmentální služby
- př. platby za komunální odpad, platba za odběr povrchové vody

■ Úhrady (příspěvky, odvody)

- pokrytí nákladů za možnost využívání environmentální služby
- př. odvody na jaderný účet

Subvence a dotace

= internalizace **pozitivních externalit**

- Vládní výdaje na ŽP (investiční a neinvestiční výdaje, zelené nakupování,...)
- Dotace (přímé podpory, úhrada úroků, záruky na úvěry, zvýhodněné půjčky)
- Daňové zvýhodnění
- Financování institucí (státní správa, samospráva, nevládní organizace)

Dotace a subvence

Výhody

- Pozitivní environmentální dopady
- Nákladově efektivní
- Zvýšení konkurenceschopnosti podporovaných odvětví
- Zvýšení zaměstnanosti v podporovaných odvětvích
- Jednoduchá implementace
- Pozitivní přijetí

Nevýhody

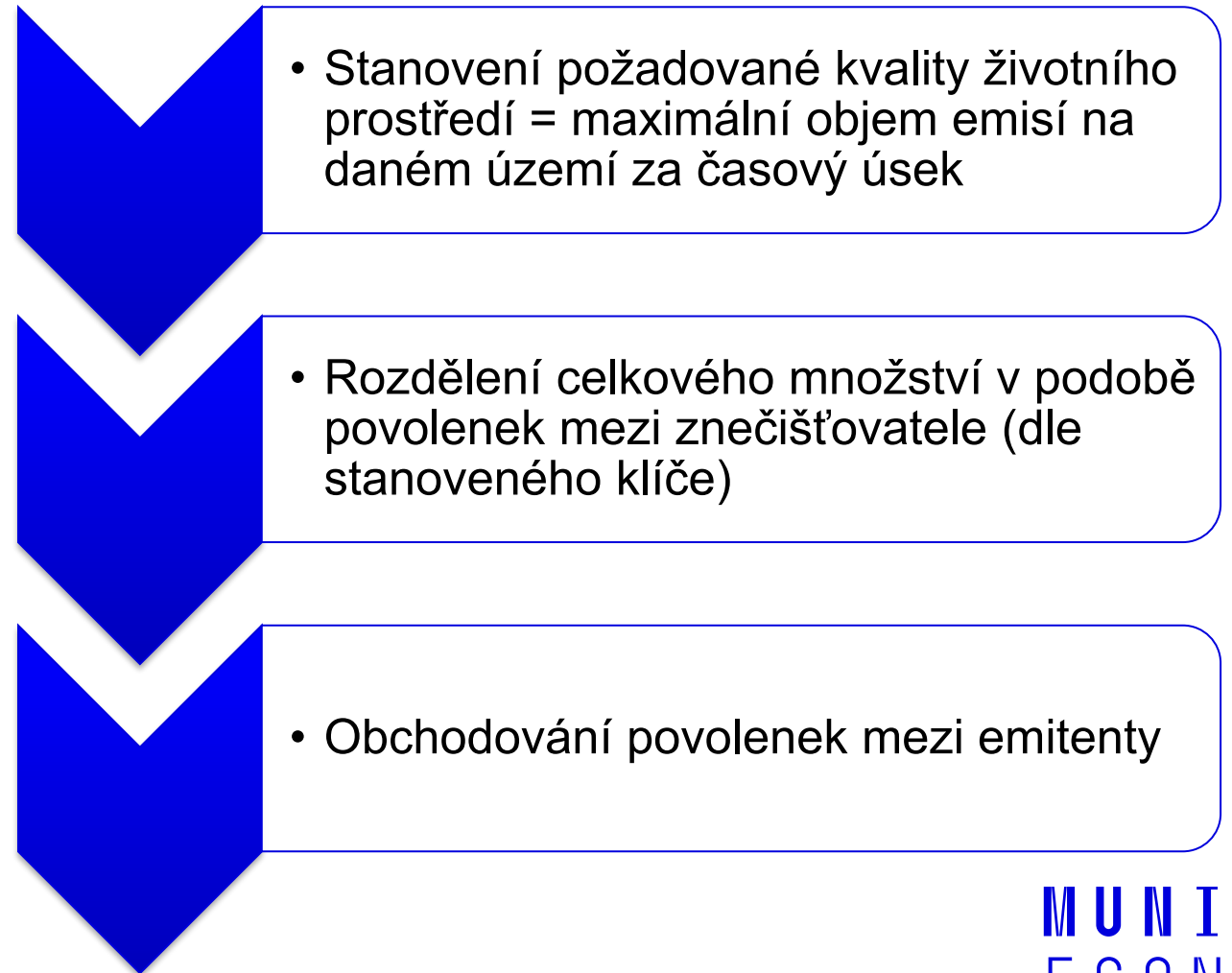
- Řada dotačních schémat s protichůdnými efekty (zemědělství) – perverzní dotace
- Selektivní efekt
- Narušení hospodářské soutěže
- Administrativní zatížení

Obchodovatelná povolení

- přímá regulace množství určité znečišťující látky či využití přírodního zdroje
- př. evropský systém obchodování s emisemi CO₂

Princip fungování

Zálohové systémy (depozitně refundační systémy)

- cílem omezení produkce odpadů: nápoje, baterie, palety, ...)

Podmínky fungování

- Hustá síť odběrných míst
- Kvalitní logistika vrácených výrobků
- Optimální rozmístění zpracovatelských závodů
- Zajištění odbytu recyklovaných materiálů
- Energetická nenáročnost recyklace

Výhody: návratnost, předcházení odpadů, omezení znečištění

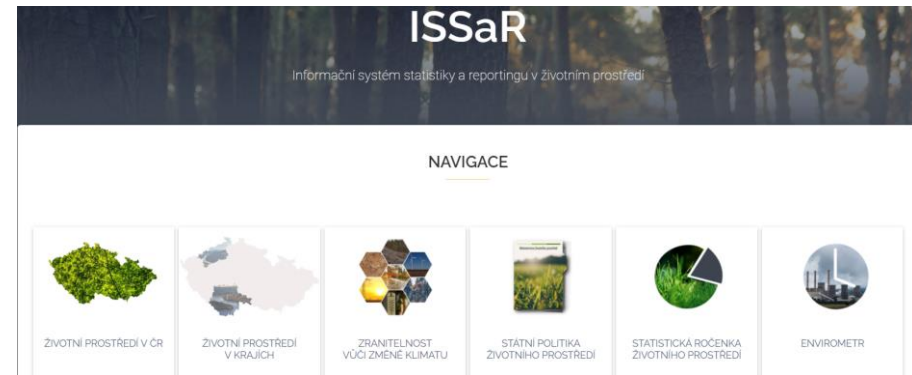
Nevýhody: selektivnost, nákladová náročnost zavedení a provozu, riziko přesunu znečištění

Výhody a nevýhody ekonomických nástrojů

Nástroj	Praktické příklady	Výhody	Nevýhody
Poplatky za znečištění a daně	<ul style="list-style-type: none"> - emisní poplatky (například za znečištění ovzduší) - poplatky za vypouštění odpadních vod - poplatky za pevné odpady - poplatky za ukládání kalů 	<ul style="list-style-type: none"> - stimulují nové technologie - jsou vhodné, když se škoda na jednotku znečištění málo mění se změnou rozsahu znečištění 	<ul style="list-style-type: none"> - potenciálně rozsáhlé distribuční efekty - nejisté environmentální efekty - vyžaduje rozsáhlý a důkladný monitoring emisí a imisí
Daně a poplatky ze vstupů či výstupů zemědělského/ průmyslového procesu	<ul style="list-style-type: none"> - daň na olovo v benzínu - uhlíková daň - daň z hnojiv - daň na pesticidy - daň z použití surovin - poplatky za odběr/užití vody - daně za CFC 	<ul style="list-style-type: none"> - administrativně jednoduché - nevyžadují údaje monitoringu - zvyšují příjmy veřejných rozpočtů - účinné a účelné, pokud je mnoho zdrojů a škoda na jednotku znečištění se málo mění se změnou množství znečištění 	<ul style="list-style-type: none"> - často velmi slabé propojení na znečištění - nejisté environmentální efekty
Dotace a jiné podpory	<ul style="list-style-type: none"> - municipální čistírny odpadních vod - využití půd zemědělci - průmyslové znečištění 	<ul style="list-style-type: none"> - politicky populární (mezi politiky i příjemci) 	<ul style="list-style-type: none"> - vysoké nároky na veřejné rozpočty - mohou stimulovat nadměrnou aktivitu - nejisté výsledky
Systémy zpětného výkupu (deposit-refund systémy)	<ul style="list-style-type: none"> - baterie s obsahem olova a kyselin - láhve na nápoje - vraky automobilů 	<ul style="list-style-type: none"> - stimulují recyklaci - snižují tvorbu odpadů 	<ul style="list-style-type: none"> - potenciálně vysoké transakční náklady - produkt musí být znovupoužitelný či recyklovatelný
Obchodovatelné emisní povolenky	<ul style="list-style-type: none"> - emisní - odtokové - přístup k lovu na otevřeném moři 	<ul style="list-style-type: none"> - vytváří limity znečištění (či lovu) - účinné a účelné, když se škoda ze znečištění významně mění se změnou množství znečištění - vytváří pobídky k technologické změně 	<ul style="list-style-type: none"> - potenciálně vysoké transakční náklady - požadavek na vyšší variaci mezních nákladů na zamezení

Informační nástroje

- sledování, vyhodnocování a publikování informací o stavu životního prostředí
- Informační systémy životního prostředí, příklady:
  - [Informační systém statistiky a reportingu v životním prostředí](#)
  - [Informační systém odpadového hospodářství](#)
  - [Informační systém kvality ovzduší](#)
  - [Integrovaný systém plnění ohlašovacích povinností](#)
  - [Integrovaný registr znečišťování](#)
  - [A další](#)

Vzdělávání, výchova a osvěta

- vzdělávání a výchovy dětí a mladistvých
- osvětové kampaně pro širokou veřejnost
- podpora občanského aktivismu a participace na ochraně životního prostředí
- příklady:
  - podpora středisek ekologické výchovy a ekologických poraden
  - posílení environmentálního vzdělávání a vzdělávání pro udržitelný rozvoj ve školách
  - podpora environmentálních výukových programů
  - osvětové a informační kampaně pro veřejnost – např. #Dost bylo plastu
  - soutěže – např. Přeměna odpadů na zdroje
  - rozvoj dobrovolnictví v ochraně přírody a krajiny

Výzkum, vývoj, inovace

- snižování negativních vlivů lidských aktivit na životní prostředí
- zajišťování nápravy a odstraňování vzniklých škod
- monitorování změn kvality životního prostředí

- Společenské inovace - modely pro udržitelnou spotřebu, sdílená ekonomika,...
- Technologické inovace – technologie, materiály, techniky
- Aplikovaný výzkum v oblasti životního prostředí

Recyklační technologie, zdroj: suez.cz

Carsharing, zdroj: autotonapül.cz

Institucionální nástroje

- Instituce veřejné správy v oblasti kontroly trhu, bezpečnosti, omezování rizik
- Instituce
  - Ministerstvo životního prostředí
  - Státní fond životního prostředí
  - Česká inspekce životního prostředí
  - a další
- Činnosti institucí, např:
  - kontrola ČIŽP plnění povinností při nakládání s chemikáliemi
  - vymáhání zákona o prevenci závažných havárií
  - předcházení a omezování dopadů rizik – ustanovení povodňové komise

MŽP

Dobrovolné nástroje

Typy nástrojů:

- **Iniciativy ze strany státu (environmentální politika)**
  - Ovlivňování preferencí
- **Dobrovolné dohody a závazky**
  - Dobrovolné dohody - mezi původci znečištění a státem
  - Dobrovolné závazky, certifikace a iniciativy soukromých společností
- **Decentralizované iniciativy**
  - Dobročinnost, dobrovolnost
  - Neziskové organizace

Iniciativy ze strany státu (environmentální politika)

- Informační kampaně
- Vzdělávací kampaně
- Podpora výzkumu
- Vývoj nových technologií
- Tvorba národních programů (eco-labeling, EMAS,...)

Performance,
Credibility,
Transparency

Dobrovolné dohody a závazky

■ Dobrovolné dohody

- např. Dobrovolná dohoda směřující k omezování zatížení životního prostředí mezi MŽP ČR a společnostmi ArcelorMittal Ostrava a.s. z roku 2011

■ Dobrovolné závazky

- Národní program pro označování ekologicky šetrných výrobků a služeb
- Národní program EMAS
- Národní program čistší produkce
- Národní program environmentálního značení
- Systémy environmentálního řízení (ISO 14001)

DOHODA

uzavřená ve smyslu § 51 občanského zákoníku v platném znění

Česká republika - Ministerstvo životního prostředí se sídlem Vršovická 1442/65, Praha 10, 100 00,
IČ: 001 64 801, zastoupené ministrem
Mgr. Tomášem Chalupou (dále jen „MŽP“)

a

Společnost ArcelorMittal Ostrava a.s., se sídlem Ostrava, Kunčice, Vratimovská č. p. 689,
PSČ 707 02, IČ: 451 93 258, jednající
předsedou představenstva Augustinem Kochuparampilem a
místopředsedou představenstva panem Ing. Josefem Buryanem
(dále jen „ArcelorMittal Ostrava a.s.“)

u z a v í r a j í

tuto dohodu směřující k omezování zatížení životního prostředí
(dále jen „Dohoda“).

Preamble

Obyvatelé Moravskoslezského kraje jsou dlouhodobě postiženi zhoršenou kvalitou ovzduší. Z místních původců znečišťování ovzduší se dle provedených studií na této situaci podílejí vedle velkých průmyslových zdrojů i doprava, domácnosti, přeshraniční vliv zahraničních zdrojů a resuspenze.

Společnost ArcelorMittal Ostrava a.s. si je vědoma dopadů své činnosti na kvalitu ovzduší. Je proto připravena v rámci své společenské odpovědnosti využívat nejlepší dostupné techniky a přispět tak k výraznému snížení vlastních emisí, a tím dosáhnout celkového zlepšení kvality ovzduší, stejně jako dalšími aktivitami kompenzovat negativní vliv svého provozu na životní prostředí.

Rovněž MŽP si uvědomuje své závazky vůči obyvatelstvu a vládě ČR, dané mimo jiné usnesením vlády č. 260 ze dne 9. dubna 2010, kterým byla vzata na vědomí Zpráva o způsobech řešení nevhodné situace z hlediska životního prostředí v Moravskoslezském kraji a bylo uloženo dotčeným rezortům (včetně MŽP) spolupracovat na plnění úkolů stanovených v části 5. Zprávy. MŽP je k plnění těchto úkolů a závazků odhodláno využít všech dostupných nástrojů, včetně uzavření dohod obdobných této Dohodě se všemi významnými znečišťovateli ovzduší v Moravskoslezském kraji.

muni.cz/go/68e73e

Decentralizované iniciativy

Nástroje udržitelného rozvoje pro organizace (soukromé, veřejné)

Dobrovolné nástroje

- Environmentální řízení
- Environmentální účetnictví
- Čistší produkce
- Environmentální značení
- Šetrná veřejná správa

"They don't seem to be very popular with the customers."

Environmentální řízení

- záměrné působení na ty činnosti a výrobky podniku, které mají, měly, nebo mohou mít vliv na životní prostředí
- cílem je ochrana přírodních zdrojů, omezování emisí znečišťujících látek a environmentálních rizik a ochrana zdraví pracovníků a obyvatel
- **Norma ISO 14001**
- **Nařízení EMAS (Eco-management and Audit Scheme)**

System environmentálního managementu

= je systém řízení zaměřený na sledování a zlepšování všech činností podniku, které ovlivňují, nebo mohou ovlivnit **kvalitu životního prostředí** nebo **zdraví a bezpečnost zaměstnanců**

– Činnosti zaměřené na:

- prevence vzniku odpadů
- efektivnější využívání surovin a paliv
- spotřeba vody a čištění odpadních vod
- emise do ovzduší
- úniky nebezpečných látek a kontaminace vody a půdy a další

– zahrnuje vytvoření, zavedení a udržování řídicího systému, který je součástí celkového systému řízení a týká se všech prvků chování podniku

Přínosy ze zavedení EMS

- zavedení pořádku
- dosažení úplného souladu s právními požadavky
- snížení provozních nákladů (úspory energie, surovin)
- úspory na pokutách či jiných sankcích (z poškozování ŽP)
- nižší riziko environmentálních havárií
- nižší riziko nehod
- omezení negativních dopadů na zdraví zaměstnanců
- redukce nákladů na pojištění
- posílení dobrých vztahů s veřejností a veřejnou správou
- zvýšení podnikatelské důvěryhodnosti
- získání obchodně využitelné vizitky (certifikát ISO 14001, EMAS)

Kroky zavádění EMS

- definování politiky životního prostředí
- úvodní přezkoumání environmentálních dopadů (faktorů)
- přehled zákonných požadavků a dosažení souladu
- stanovení environmentálního programu se specifickými cíli
- určení úkolů a jmenování osob odpovědných za jejich plnění
- programy školení a vzdělávání pro všechny zaměstnance
- odpovídající dokumentace
- měření, pravidelný monitoring
- interní a externí audity, ověření
- interní a externí informovanost, komunikace, výroční zpráva o životním prostředí

ISO 14001

- specifikuje požadavky na systém řízení péče o životní prostředí
- aplikovatelná ve všech společnostech nezávisle na oboru činnosti a velikosti firmy i ve veřejné správě

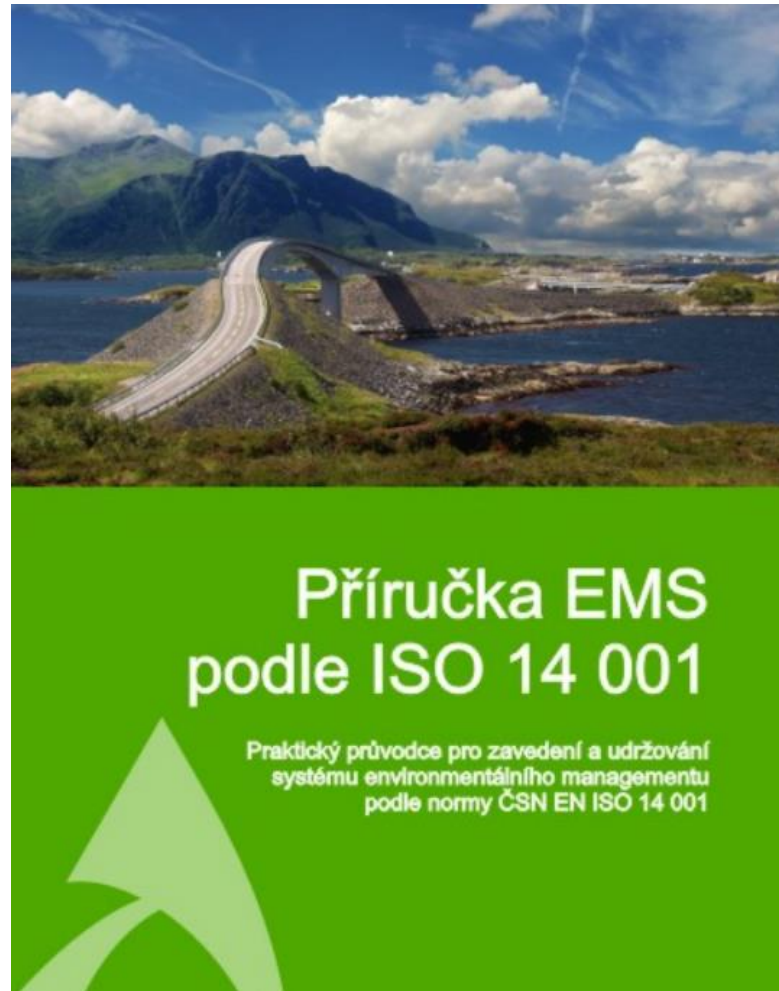

Model ISO 14001

Zdroj: eiso.cz

Příručka EMS podle ISO 140001

Eco-Management and Audit Scheme (EMAS)

- stanovuje požadavky na zavedení EMS v podniku (stejně jako ISO 14001)
- **evropský systém** řízení podniků a auditu z hlediska ochrany životního prostředí
- určen jak pro výrobní podniky a organizace provozující činnost v soukromé sféře, tak i pro organizace státní a veřejné správy
- organizace mají povinnost vydávat **environmentální prohlášení**
  - environmentální zpráva, jejímž účelem je poskytnout veřejnosti a dalším zúčastněným stranám informace o environmentálním dopadu a vlivu činnosti organizace na životní prostředí a neustálém zlepšování tohoto vlivu
  - důkaz otevřenosti organizace

Environmentální prohlášení města Chrudim

Environmentální prohlášení
Město Chrudim

MĚSTO CHRUDIM
RESSELOVO NÁMĚSTÍ 77
537 16 CHRUDIM

IČ 00270211
tel. 469 657 111
fax. 469 657 703
e-mail: urad@chrudim-city.cz
www.chrudim-city.cz
datová schránka: 3y8b2pi

Environmentální prohlášení soukromé společnosti

Příručka EMAS

ISO 14001 a EMAS

Rozdíly mezi ISO 14001 a EMAS

	ISO 14001	EMAS
zavedení systému	možné i v části podniku	v celém areálu organizace, v jeho lokalitě
environmentální přezkum	doporučený*	povinný
hodnocení aspektů	zejména přímé environmentální aspekty	přímé i nepřímé environmentální aspekty
veřejné dokumenty	pouze environmentální politika	environmentální politika a environmentální prohlášení
environmentální prohlášení	není požadováno	povinné
zakončení procesu (před registrací)	certifikace	ověření environmentálního prohlášení
zakončení procesu zajišťuje	akreditovaný certifikační orgán	akreditovaný environmentální ověřovatel
četnost a metodika provádění auditů	explicitně nestanovena, obecně tříletý cyklus	tříletý cyklus**
registrace	v rámci vydaných certifikátů u jednotlivých certifikačních organizací	odpovědné orgány jednotlivých členských států
použití loga v marketingu	není (pouze logo certifikačního orgánu)	použití jednotného loga EMAS
registr všech certifikovaných organizací	ne	ano

*¹) V praxi se zpravidla provádí shodně, jako u EMAS.

**²) U malých a středních podniků je možná výjimka, kdy cyklus může být čtyřletý.

EMAS - video

Environmentální účetnictví

- tzv. účetnictví udržitelného rozvoje
- podpora rozhodování v podniku
- hodnotí ekonomické dopady šetrného přístupu k životnímu prostředí při respektování sociálních aspektů podnikání
- pro externí subjekty informace o tom, jak se environmentální profil a sociální výkonnost podniku odrážejí v jeho ekonomické výkonnosti
- významná součást komunikace se zainteresovanými stranami

Čistší produkce

- preventivní strategie v ochraně životního prostředí, která se zaměřuje na odstraňování příčin vzniku environmentálních problémů na úrovni podniků a organizací
- nezabývá se řešením důsledků vzniku environmentálních zátěží, nýbrž hledá řešení, jak těmto problémům předcházet či je minimalizovat
- podpora efektivnějšího využívání vstupních zdrojů
- snižování rizika vůči člověku a životnímu prostředí
- zabývá se jak environmentální, tak i ekonomickou stránkou výroby, snaha o tzv. win-win řešení

Environmentální značení

- Označování produktů s cílem povzbudit poptávku a nabídku produktů, které způsobují menší tlak na životní prostředí
- I. **Ekoznačení, resp. Eco-labelling**
  - Nástroj založený na označování výrobků (i služeb), které mají nižší negativní dopady na životní prostředí než výrobky s nimi porovnatelné, resp. zaměnitelné
  - Nutno splnit předem stanovená environmentální kritéria s nezávislým ověřením
- II. **Vlastní environmentální tvrzení**
  - Prohlášení, značka nebo obrazec poukazující na environmentální aspekt výrobku, součástky nebo obalu
  - Vydané výrobcem, bez ověření či certifikace třetí stranou, musí být nicméně veřejně ověřitelné na základě informací zpřístupněných vyhlášovatelem
- III. **Environmentální prohlášení o produktu (EDP)**
  - Poskytuje kvantitativní informace o vlivu daného produktu na životní prostředí, a to v celém jeho životním cyklu od surovin až po konečné odstranění nebo recyklaci, typicky metodou hodnocení životního cyklu (LCA)

Eco-labelling

- označování výrobků a služeb, které jsou v průběhu celého životního cyklu prokazatelně šetrnější k životnímu prostředí, ale i ke zdraví spotřebitelů
- kvalita na vysoké úrovni, vlastnosti jsou testovány akreditovanými laboratořemi
- je stanoven soubor kritérií, které musí produkty dané skupiny splňovat, aby mohly být označeny ekoznačkou
- 2 možné certifikace:

Česká národní ekoznačka

Evropská ekoznačka

Vlastní environmentální tvrzení - příklady

PRODUKT	MOŽNÁ TVRZENÍ	KOMENTÁŘ
Kancelářský provoz, který se řídí principy zeleného úřadování.	„Úspora přírodních zdrojů a energie při provozu a využívání výrobků a služeb, které jsou prokazatelně šetrnější k životnímu prostředí.“	Musí být doloženo, jaká konkrétní opatření se dodržují a jak je zajištěno jejich plnění. <i>Pozn.: V současnosti lze pro tuto oblast získat ekoznačku Ekologicky šetrná služba v kategorii Kancelářské a administrativní služby.</i>
Interiérové topidlo (např. krbová kamna) s nízkými emisemi CO a vysokou účinností spalování.	„Nízké emise CO, účinnost spalování až xx %“	Nutno doložit protokoly měření z akreditované zkušebny. <i>Pozn.: Pro některá zařízení z této skupiny lze získat ekoznačku Ekologicky šetrný výrobek.</i>
Výrobek z plastu, který je biologicky rozložitelný.	„Biologicky rozložitelný z xx %“	Nutno doložit protokoly měření z akreditované zkušebny.
Produkt, s nímž se pojí nízké emise CO ₂ .	„Nízké emise CO₂“	Nutno doložit informaci o metodice měření, jakou částí životního cyklu se měření zabývalo, a srovnání s průměrným produktem stejného druhu.

Tvrzení musí být:

- jasné
- pravdivé
- specifické
- nezavádějící

Environmentální prohlášení o produktu

- transparentní deklarace vlastností výrobku zákazníkovi
- prezentace skutečných dopadů daného výrobku na životní prostředí
- soubor měřitelných informací o vlivu produktu na životní prostředí v průběhu jeho životního cyklu (např. spotřeba energií a vody, produkce odpadů, vliv na změnu klimatu, eutrofizaci, rozrušování ozonové vrstvy apod.)
- informace se zjišťují metodou analýzy životního cyklu (LCA)
- informace ověřeny třetí stranou, prohlášení je veřejně přístupné a údaje ověřitelné

Environmentální prohlášení o produktu

Šetrná veřejná správa

- uplatňování environmentálních požadavků při zadávání veřejných zakázek a nákupech státní správy a samosprávy
- Metodika MŽP pro environmentálně odpovědný přístup při zadávání veřejných zakázek a nákupech státní správy a samosprávy
  - zaměřuje se na tzv. běžný provoz institucí (nákupy výpočetní a kancelářské techniky, provoz budov, osvětlení, čisticí prostředky,...)
- Metodika MPSV - Implementace odpovědného veřejného zadávání v organizaci
  - zohlednění souvisejících společenských (sociálních), širších ekonomických a environmentálních aspektů při zadávání veřejných zakázek

Příklady dobré praxe

Příklady dobré praxe

Environmentálně šetrný provoz institucí

Zdroje

- SLAVÍKOVÁ, Lenka, VEJCHODSKÁ, Eliška, SLAVÍK, Jan. *Ekonomie životního prostředí – teorie a politika*. 1. vyd. Praha: Alfa Nakladatelství, 2012. ISBN 978-80-87197-45-5.
- SOUKOPOVÁ, Jana. *Ekonomika životního prostředí*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5644-2.
- LOUDA, Jiří, JÍLKOVÁ, Jiřina. *Udržitelný rozvoj – ekonomický a politický pohled*. 1. vyd. Praha: Alfa Nakladatelství, 2012. ISBN 978-80-87197-59-2.
- Úřad vlády České republiky, Odbor pro udržitelný rozvoj. *Strategický rámec Česká republika 2030*.
- NOVÁČEK, Pavel. *Udržitelný rozvoj*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého. Přírodovědná fakulta., 2010. 430 s.
- Neil, C. (2007). *The Politics of the Environment Ideas, Activism, Policy*.
- Šimíčková, M., (2011). *Environmentální politika*. Ostrava: VŠB.
- Šimíčková, M., (2011). *Mezinárodní environmentální politika*. Ostrava: VŠB.
- MOLDAN, B. Světové summity o životním prostředí. *Životní prostředí*, 41(4), 173-177.

⁹³ Webové zdroje: mzp.cz, ec.europa.eu, osn.cz, faktaoklimatu.cz, www.cenia.cz, www.emas.eu, www.ekoznacka.cz, ...

Zdroje

- Neil, C. (2007). The Politics of the Environment Ideas, Activism, Policy.
- Šimíčková, M., (2011). Environmentální politika. Ostrava: VŠB.
- Šimíčková, M., (2011). Mezinárodní environmentální politika. Ostrava: VŠB.
- MOLDAN, B. Světové summity o životním prostředí. Životní prostředí, 41(4), 173-177.
- Webové zdroje: mzp.cz, ec.europa.eu, osn.cz, faktaoklimatu.cz